

מרגליות מפרשת השבוע

וירא תשפ"ד - חסד במידת האמת

להארות והערות zeevizen@gmail.com

- מדוע המתין אברהם לאורחים, הרי הוא היה פטור משום חוליו?
- מדוע חשב אברהם אבינו שבחום כזה יבואו אורחים?
- מהיכן למד אברהם אבינו את גודל מידת החסד, שלכן היה בטוח שיבואו אורחים?
- במה קשורה מידת החסד?

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום. וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה (ית, א-ב).

- זכו לבארה של מרים. ולא עוד, אלא שכל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו (שם), כלומר שבזכות חסדו של אברהם למלאכים, טיפל הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו בבניו, וגמל להם חסד למעלה מדרך הטבע. ועוד, שבזכות זו יפרע להם הקדוש ברוך הוא גם לעתיד לבוא (ראה בראשית רבה מח, י). הרי שהגיהנום הזה שה' הוציא חמה מנרתיקה - נהפך לנגן עדן, ומשם דוקא זכו אבותינו במדבר לאכול את המן, לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו, ככתוב (תהלים עח, כה) לַחֵם אֲפִירִים אָכַל אִישׁ (וראה יומא עה:), ונעשו להם נסים בצאתם ממצרים, ועוד יזכו לנפלאות גם להבא.

ומנין בא אברהם לידי הכרה זו? משום שהכיר את דרכי ה' ואת מדת טובו וקבל מושגים אחרים בחסד, והוא ידע שאין מקום פנוי מחסד ה', ואף אם אין למי להיטיב ואף בגיהנום עצמו. ובאמת כבר אמרו חז"ל (ילקוט בראשית רמז טז) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (בראשית א, לא), טוב - זה גן עדן, מאד - זה גיהנום. הרי שעל הגיהנום נאמר טוב מאד, כי גם הוא כולו חסד ה'.

ועוד אמרו חז"ל (עירובין יט.) אלו בני אדם שעוברין על רצונו של הקדוש ברוך הוא וכו' שמצדיקין עליהם את הדין, ואומרים לפניו רבונו של עולם! יפה דנת, יפה זכית, יפה חייבת ויפה תקנת גיהנום לרשעים ונגן עדן לצדיקים. אף הרשעים הנמצאים בגיהנום ורואים את אכזריות הדין בכל תקפה, מכירים את החסד של ה' שבתוך הגיהנום עצמו, שהרי יש להם שם קשר עם ה' שהוא נפרע מהם ויש בזה משום חסד רב, והם משבחים את הדין היפה, ועוד מקדימים את המלה 'יפה' ל'דנת'. וזוהי כוונת הכתוב (תהלים קיח, א) הודו לה' פי טוב פי לעולם חסדו, פי טוב ה' מתבטא בזה - כי חסדו הוא לעולם, בכל מקרה ובכל מקום, לרבות הגיהנום. אין מציאות שאין בה חסד ה'.

נמצא, איפוא, שאין משמעות החסד לפי המושגים שאנו מתארים לנו, במעשים הנראים לנו לטובים, אלא שהחסד קשור באמת, ואף במעשים הנראים לנו כאכזריים ואף בסבלי הגיהנום הקשים ביותר, אם הם לפי מידת האמת הרי יש בהם חסד ה', ודוקא על כגון דא נאמר טוב מאד.

מסופר בתורה כי אברהם ישב כחם היום, לאחר שהקדוש ברוך הוא הוציא את החמה מנרתיקה, וחיכה לאורחים.

לכאורה היה אברהם פטור ממצות הכנסת אורחים, משום שהיה חולה אנוש, ביום השלישי למילתו, שהוא הזמן המסוכן ביותר. וגם לא היתה אפשרות כלל שיבואו אורחים בחום כזה שהיה דומה לגיהנום, ולפי מושגי השכל האנושי לא היה כאן כל מקום למעשי חסד. ולא עוד, אלא שאברהם שלח את אליעזר עבדו לחפש אורחים והביא לו תשובה שאין אורחים. אבל אברהם אמר 'לית הימנותא בעבדי' ויצא בעצמו (ראה בבא מציעא פו:).

אברהם למד את מידת החסד מדרכי הקדוש ברוך הוא, וידע כי חסד ה' מלאה הארץ (תהלים לג, ה), אין שום מקום פנוי מחסד הקדוש ברוך הוא, ואף בגיהנום זה יש מקום לחסד. ולכן ישב אברהם פתח האהל וחיכה לאורחים, כי היה בטוח שיזדמנו לו מעשי חסד. ואף אם אין כל אפשרות שילכו עוברי דרך בחום כזה, הבין אברהם שבודאי יבוא שינוי הטבע, שתיווצר כעין דרך חדשה למעשה חסד בתוך אותו הגיהנום, וה' יבא ברואים מיוחדים שיוכל להיטיב עמהם.

ואברהם השתוקק ללכת בזה בדרכי הקדוש ברוך הוא. כשם שהכין הקדוש ברוך הוא את כל הבריאה לפני שהיה אדם בעולם, ואחר כך יצר את האדם שיקבל את חסד הבריאה (ראה סנהדרין לח.), כך השתוקק אברהם ללכת בדרכי ה' לעשות חסד לפני שעוד היה עם מי להיטיב, ורצה שיווצרו ברואים שיוכל לבצע עליהם את מדת טובו וחסדו.

ואמנם יצא מגיהנום זה חסד לשעה ולדורות, לעולם הבא ולעתיד לבוא, כי שלח ה' מלאכים ושינה את טבעם שאכלו ממש, כפי דעה אחת (כן הוא שיטת רבי אלעזר בזהר וירא דף קב ע"א, וראה גם שמות רבה מז, ה, במדבר רבה י, ה, ובתנא דבי אליהו רבא פרק יב אות ד), כדי שאברהם יוכל לגמול אתם חסד, ומכל פעולה שעשה אברהם עם המלאכים יצאה ממנה טובה לישראל לכל הדורות, ואף לעתיד לבוא.

אמרו חז"ל (בבא מציעא פו:), בשכר 'חמאה וחלב' זכו למן. בשכר 'והוא עומד עליהם' - זכו לעמוד הענן. בשכר 'יוקח נא מעט מים'

• מה גרם לאברהם אבינו להבין שמעשה העקרה אינו סותר את מידת החסד?

• מדוע אמר הקב"ה לאברהם אחר מעשה העקרה - עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אִתָּהּ, ולא אמר לו - עתה ידעתי כי חסיד אתה?

• ממה נובע חסד ה'?

חסדו של אברהם לא היתה לפי מושגי בני האדם, כי אם חסד המשולב באמת, חסד הקשור בהכרת ה' ובריאת ה'.

אברהם למד את דרכי החסד, כאמור, מדרכי השי"ת המתגלות בבריאה, וחסד ה' נובע מחכמה, כי חֶסֶד ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ, וה' בְּחֶכְמָה יָסַד אֶרֶץ (משלי ג, יט), כלומר שהחסד הוא חכמה. ואין חכמה אלא יראה, כדברי הכתוב (תהלים קיא, י) יֵרָא שֵׁית חֶכְמָה יִרְאֶת ה'. הוי אומר, שיראה וחסד היינו הך. אין חסד בלי יראה ואין יראה בלי חסד. **אם האדם הוא ירא ה', הוא הולך בדרכי ה' ועושה חסד, ואם אינו עושה חסד חסד לו ביראה.**

ואמנם מפורש בדברי חז"ל שיראת אברהם התבטאה בחסד. מבואר במדרש (שמות רבה א, טו) על הפסוק (שמות א, יז) וַתִּירָאן הַמִּיֻלְדֹת אֶת הָאֱלֹקִים וגו', - קשטו עצמן למעשה זקנן, זה אברהם, כמו שהקב"ה מעיד עליו כי עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אִתָּהּ. אמרו, אברהם אבינו ע"ה פתח לו פונדק והיה זן את העוברים ואת השבים בני אדם ערלים, ואנו לא דיינו שאין לנו להאכילם אלא להרוג אותם? אנו נחייה אותם. הרי שהמילדות פירשו את יראת ה' של אברהם במעשי חסד שלו, וממנו למדו גם הן לירא את ה' במעשי חסד.

ומתוך מושגים אלה בחסד, הכיר אברהם שגם ציווי ה' על מעשה העקידה נובע ממידת החסד.

לכאורה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם (בראשית כב, ב) קח נא את בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְךָ אֶת יִצְחָק וכו' וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה, היה צריך אברהם לראות בזה ניגוד לחסד, ולהשיב: 'אתמול אמרת לי כי בְּיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זָרַע, ועכשיו אתה אומר וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה' (ראה ירושלמי תענית פ"ב ה"ד). הרי כל מטרתו של אברהם היתה לעשות חסד בעולם ושבונו יצחק ימשיך אחריו במידה זו, שזו תכלית הבריאה, ואם יעלה את יצחק לעולה, הלא תתבטל כל תכניתו ותיפסק מדת החסד בעולם.

אבל אברהם שהכיר את דרכי ה', ידע שאין החסד נערך לפי מושגי בני האדם, ואף במעשה העקידה שנראה כמעשה אכזרי וכסותר את תכליתו במעשי החסד, גם בו יתגלה חסד ה', כי כשם שיצא חסד בגיהנום, יצא חסד מכל פעולה ומכל מאורע, ואברהם השכים בבקר והזדרז לקיים מצות ה'.

ומשום כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם לאחר מעשה העקידה, כִּי עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אִתָּהּ, ולא אמר לו: עתה ידעתי כי חסיד אתה, למרות שמידתו של אברהם היתה החסד. כי מידת

• לכאורה אנשי סדום היו לקויים במידת החסד, ומדוע נקראו רעים וחסטאים לה' מאד?

• איזה מושג חדש במצות חסד, עלינו ללמוד מהתביעה על סדום?

אבל לא בשיעור הראוי לפי ערך עשירותם ושלוותם, יש בהם רשעות סדום וראויים הם לגזר הדין של הפיכתם וחורבנם.

אמנם כפי שמשמע מדברי חז"ל רחוקים היו אנשי סדום לגמרי מחסד וצדקה, אבל הכתוב בא להדגיש שבעון זה בלבד שלא עשו צדקה לפי ערך מצבם, די היה להרשיעם ולשחתם מן העולם. וכעין זה פירש על אותו פסוק, רבינו יונה בספר **שערי תשובה** (שער ג אות טו) כי 'מצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגילוי עריות, ועם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון ביטול הצדקות'. הרי יש לנו מושג חדש בחסד, **עד כמה מגיעה בזה חובתו של האדם. שאף אם הוא עוסק בחסד, אבל אם חסרה לו בזה השלימות בהתאם לשיעור שהוא חייב בו, יש בכך השחתה רבה המביאה לידי השמדה מן העולם.**

ומכאן נבין גם את פרשת סדום.

כתוב בתורה (בראשית יג, יג) וַאֲנֹשִׁי סֹדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לָהּ מְאֹד. והנה מבואר שהיו לקויים במידת החסד, כדברי הכתוב (יחזקאל טז, מט) הֲנֵה זֶה הָיָה עֵוֹן סֹדֹם אַחֻתָּךְ, גָּאוֹן שִׁבְעַת לָחֶם וְשִׁלֹּת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וּלְבִנֹתֶיהָ, וַיֵּד עֲנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחְזִיקָהּ. ובכל זאת מתארת אותם התורה כרעים וחסטאים לה'. הרי שיראה וחסד היינו הך, ואם היו לקויים במידת החסד, הם ממילא לקויים גם ביראת ה'. ונקראים רעים וחסטאים לה' מאד.

ומשם אנו גם למדים, שמשמעות החסד אינה לפי המושגים שלנו. הכתוב אומר שהתביעה על סדום היתה שלמרות שהיתה גָּאוֹן שִׁבְעַת לָחֶם ושרויה בשלוה לא הִחְזִיקָה יָד עֲנִי וְאֶבְיוֹן, כלומר שביחס למצב היותם שבעים ושלוים, לא מילאו את חובתם להחזיק את העניים. **משמע שאף אם היו מחזיקים יד עני ואביון,**

• מה יכול לעשות מעשה חסד לגזר דינו של אדם?

• כיון שעם ישראל היו יותר גרועים מאנשי סדום, מדוע לא נהפכו כסדום?

ואילו בירושלים כתיב (איכה ד, י) יְדֵי נָשִׁים רִחַמְנִיּוֹת בְּשִׁלּוֹ יִלְדִיָּהֶן הָיוּ לְכָרוֹת לָמוֹ.

ומבואר במדרש רבה (איכה ד, יג), כיצד? היתה לאחת מהן ככר אחת והיה בה כדי שתאכלנה היא ובעלה ובנה יום אחד. [במדרש לא כתוב 'ובנה', אבל ראה עץ יוסף שם שכצ"ל]. וכיון שמת בנה של שכנתה, היתה נוטלת אותו ככר ומנחמת אותה בה, והעלה עליהם הכתוב כאילו ביטלו ילדיהם למצוות. ומשום זה מסיים הכתוב: וְלֹא חָלוּ בָּהּ יָדַיִם.

רואים אנו מכאן שאף שבני ישראל ירדו למדריגה כזו שהיו גרועים יותר מסדום, והיו ראויים שתבוא עליהם מהפכת סדום כרגע, בכל

וכן אנו מוצאים להיפך, לצד החיוב, **שמעשה חסד עלול לשנות את גזר דינו של האדם ולהפוך את כל מדריגתו.**

אנו קוראים באיכה (ד, ו) וַיִּגְדַּל עֵוֹן בֵּית עֲמִי מִחַטָּאת סֹדֹם הַהַפּוּכָה כְּמוֹ רִגְע וְלֹא חָלוּ בָּהּ יָדַיִם. הרי **שעון ישראל גדל מחטאת סדום, והם היו ראויים להיחפך כמו סדום ועמורה.** והגמרא (סנהדרין קד:): שואלת: וכי משוא פנים יש בדבר [פירש רש"י, כלומר, הואיל וישראל רעים יותר מסדום, למה לא נהפכו כסדום]? ואמר רבא אמר רבי יוחנן: מדה יתרה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, דאילו בסדום כתיב הֲנֵה זֶה הָיָה עֵוֹן סֹדֹם אַחֻתָּךְ, גָּאוֹן שִׁבְעַת לָחֶם וְשִׁלֹּת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וּלְבִנֹתֶיהָ, וַיֵּד עֲנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחְזִיקָהּ וגו',

זאת משום שנתגלתה בהם מידת חסד, שהיתה אשה מוסרת ככרה לחברתה כדי לנחם אותה באבלה. ואם כי לכאורה נראה מעשה זה כאכזריות, שחטפה את הככר מפיה של בעלה ובנה, עד שהכתוב מתאר אותו בצורה חמורה כזו שבִּשְׁלוֹ יִלְדִיהֶן, אבל מכיון שאכזריות זו מהולה בחסד שיש בה ממידת אברהם אבינו, נהפכה עליהם הגזירה ולא הושחתה כסדום, והכתוב אומר עליהם: וְלֹא

חָלוּ בָּהּ יָדַי, ומפרש רבי יוסי, אמר הקדוש ברוך הוא, לא הניחו אותי לפשוט ידי בעולמי (שם).
וזכותם מגיעה עד לידי כך, שבניגוד לאנשי סדום - הם ודורותיהם אחריהם ממשיכים את קיומם עד היום, ועוד יזכו להביא חיים לכל אנשי תבל, ויצא מהם משיח שיגאל את האנושיות ויתקנו את כל העולם במלכות ש-ד-י.

• **באיזה סוג חסד תלוי קיום העולם?**

• **מתי מעשים שנראים לנו טובים אינם אלא רעים?**

• **באיזה ענין הוא עיקר החסד לאחרים?**

• **איזה חסד נתון בעיקר בידי לומדי תורה?**

האדם ממנו, ואף בזמן שאין זקוקים לאותו חסד, כי כך חסד הבורא, ושהחסד יהיה לא לפי מושגי בני האדם כי אם לפי מושגי היראה. **ומכאן עוד, שעיקר החסד הוא במעשים רוחניים**, כי זו היתה גם עיקר פעולתו של אברהם אבינו, כדברי הכתוב (יב, ה) וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְן, שעשה נפשות לה'. וגם בזה שהאכילם והשקם היתה עיקר מטרתו לחנכם במצוות, כפי שהיה אומר להם בשעה שעמדו לברכו: וכי משלי אכלתם, והלא ממי שלו כל העולם כולו אכלתם. הודו וברכו ושבחו למי שאמר והיה העולם (ילקוט שמעוני רמז צה, ובדומה לזה סוטה י:). **זו הצורה האמיתית של חסד, ואין לך חסד גדול מזה.**

וחסד זה נתון בראש ובראשונה בידי לומדי תורה, כי יש אפשרות לכל אחד לסייע לחבירו בלימוד, ואין לך נדבה גדולה מזו. ואל יאמר הגדול היאך אלמד עם קטן ממנו, כי גם הקדוש ברוך הוא עושה חסד עם ברואיו הקטנים ביותר. ואם אנו רואים עוולה אצל חברינו, אסור לנו להתעלם ולחשוב שאין זה מענייננו ואין לנו לצער אותו, כי זוהי מידת החסד להיטיב עם כל אחד ברוחניות. ולהיפך אם אדם יעלים עיניו ולא ירצה לגרום לו עגמת נפש, אין זו הטבה כי אם אכזריות גדולה, כפי שהתבאר לעיל, **אלא עלינו לכוון מעשינו במידת החסד לפי מושגי האמיתיים, שיהיו בבחינת אורחות חסד ואמת.**

(אור הצפון חלק א - מושג החסד שבתורה, עמ' קז)
[רבי נתן צבי פינקל, הסבא מסלבודקה. תר"ט-תרפ"ז]

* * *

• **מה גרם לאנשי סדום לשנוא את העניים?**

• **מה גרם לאנשי סדום לעוות את דרכי המשפט?**

• **מה היה על אברהם אבינו לעשות לכאורה, כאשר שמע את העונש הצפוי לאנשי סדום?**

• **מה היה קורה לאברהם אילו לא היה מבקש ומתחנן עבור אנשי סדום?**

• **מהיכן נלמד שעלינו לעשות חסד גם עם הרעים שברעים?**

לבית אברהם אבינו היה יוצא שבע - תענוגים וכבוד מלכים, והיה הולך לדרכו ומספר בשבחו של אברהם אבינו ובשבחה של מדת חסדו.

וקרני האור למרחקים הגיעו. מסוף העולם ועד סופו צלצלה שירת הבריות אשר זכו לטעום מנועם חסד אברהם, ותהי שירה זו למנגינה כבירה שהעירה את הבריות, הפיחה בם חיים, הלהיבה בלבותיהם אהבה בין איש לרעהו, רחמים וחמלה לכל יצור. ויהי אור - הוארו הלבבות באורו של אברהם אבינו. נתרבו תלמידיו אשר למדו דרכיו והשתדלו להדמות לו, כל אחד התברך בלבבו: 'מתי אניע למעשי אברהם.'

הרי לנו שבחסד הקשור באמת, תלוי קיום העולם. כי מצד אחד - אם בסדום חסרה מדת החסד במדרגותיה הגדולות, שאינה לפי ממדי האמת, נקראים רעים וְחֹטְאִים לה' מְאֹד, ונהפכו ונשמדו מן העולם. ומצד שני - אם בישראל נמצאה נקודה של חסד, שיש בה ממידת האמת, שהיא ממידותיו של אברהם אבינו, אף כשהיו רעים וחסאים יותר מסדום, ניצלו מן הפורעניות וזכו לחיי עולם להם ולכל ברואי תבל.

ומכאן אנו גם למדים, שאין החסד נערך לפי המושגים שלנו. כי מקור החסד בחכמה וביראה, ויש שאף שלעינינו נראה איזה מעשה כחסד, אין זה אלא אכזריות ועושיהם הם רעים וְחֹטְאִים לה' מְאֹד. ויש להיפך, שמעשה שנראה לנו כאכזריות, מוצאת בו הנבואה זיקה לחסד שתלויות בו זכויות רבות, והוא מביא חיים לכל הדורות עד עולם.

וכה הם דברי הנביא (ישעיהו ה, כ), הוֹי הָאֲמָרִים לְרַע טוֹב וְלְטוֹב רָע. יש שאין בני האדם מבחינים, ורע נראה להם כטוב וטוב כרע, כי אין מקורו של טוב רק בחכמה ויראה. ואם אין המעשים נובעים מחכמה ויראה, אף אם נראים לנו כטובים אינם אלא רע. אין בחינת הטוב אלא זה שהוא מכוון אל האמת, חסד של אברהם אבינו.

היוצא מדברינו שחייב האדם לומר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, שעלינו לעשות חסד בבחינת החסד של אברהם אבינו שהתדמה בו למידות השי"ת, שיעשה חסד אף אם לא ידרשו בני

מִי הָעִיר מִמְזַרְח צֶדֶק יִקְרָאָהוּ לְרַגְלוֹ (ישעיהו מא, ב). אמר רבי ראובן, ישנים היו עובדי אלילים מלבא תחת כנפיו של הקדוש ברוך הוא, ומי העירן לבא תחת כנפיו? אברהם, שנאמר מִי הָעִיר, ולא תאמר לעובדי אלילים בלבד, אלא אף הצדקה היתה ישנה והעיריה, כיצד? אברהם פתח לה פונדק והיה מקבל העוברים והשבים, שנאמר (כא, לג) וַיֵּטַע אֶשֶׁל בְּבָאָר שָׁבַע, אמר רבי אלעזר מהו אֶשֶׁל? אכילה, שתיה, לוויה (ילקוט תהלים קי רמז תתסט).

אברהם אבינו האיר לעולם באור של חסד ואהבה. במעשיו הטובים ובחסדיו הרבים שגמל עם כל בן אדם, ברוב טוב עונג ועדון שהעניק לבריות, הפיץ את תורת החסד בעולם. כל מי שנכנס

אבל פנה אחת בחשכתה הקדירה את פני העולם, לא חדרו שמה קרני אור חסד אברהם, לא שמעו אותה השירה הנעימה של אהבה. סתמו אזניהם ואטמו לבותיהם מתוך רב טוב שהעניק להם הקדוש ברוך הוא. וכמבואר בגמ' (סנהדרין קט). תנו רבנן, אנשי סדום לא נתנאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא, ומה כתיב בהם? אַרְצָן מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם וְתַחְתֵּיהָ נִהְפֵּךְ כְּמוֹ אֵשׁ (איוב כח, ה). הם לא שמעו קול שועת עניים ותחנוניהם, בחלל האויר נשארו הקולות ועלו השמימה - הַכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי (יח, כא).

ומכיון שהאהבה לבריות לא קננה בלבם, תפסה שנאה מקומה. תכלית שנאה שנאו את העני הרעב המושיט ידו לפת לחם, המעורר המון רחמים והשתתפות בצערו. כגזלן כרוף נדמה להם - למה לנו עוברי דרכים, שאין באים אלינו אלא לחסרינו מממונו, בואו ונשכח תורת רגל מארצנו, שנאמר (איוב כח, ד) פֶּרֶץ נָחַל מַעַם גַּר הַנְּשַׁפְּחִים מִנֵּי רֶגֶל דָּלוּ מֵאֲנוּשׁ נְעוּ (שם).

ומכיון שנטו מדרך החסד, גם דרכי המשפט נתעוותו. הרשיעו את הצדיק והצדיקו את הרשע. חוקים של עוות הדין והמשפט חקקו חכמי סדום ועל פיהם שפטו שופטיהם. וכה העמיקו לרדת ולהשפיל עד שגזרו: אסור לגמול חסד, מי שעושה חסד מתחייב בנפשו. הויה ההיא רביתא [נערה] דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא [שהוציאה לחם לעני בכד], איגלאי מלתא [נתגלה הדבר לסדומיים], שפיוה דובשא [משחוח בדבש] ואוקמוה על איגרא שורא [והעמידוה בראש החומה], אתא זיבורי [דבורים] ואכלוה, והיינו דכתיב (יח, כ) וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סֹדֶם וְעַמָּהּ כִּי רָבָה. ואמר רב יהודה אמר רב: על עסקי ריבה (שם קט). למדרגה זו של רוע לב ואכזריות ירדו. נתנוה מאכל לדבורים בשביל שהאכילה עני רעב. אברהם אבינו בונה את החסד בעולם - הצדקה היתה ישנה והוא העירה, עשה לה פונדק, מלמד תורה זו לרבים. ואנשי סדום מתאכזרים ומפיצים חוקי אכזריות ורשע, הורסים מה שאברהם אבינו בונה. אברהם אבינו יוצר אור, מעורר אהבה רחמים לאומלל ונדכה, ואנשי סדום מחייבים מיתה למי שאינו יכול להתאכזר וגומל חסד.

וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סֹדֶם וְעַמָּהּ כִּי רָבָה - רבי חנינא אמר רבה והולכת (בראשית רבה מט, ה). רשעתם מתגברת להחשיך את העולם. וגזר להם הקב"ה כליה. מקור הרחמים והחסד חרץ עליהם משפט זה - אמר הקדוש ברוך הוא אפילו אני מבקש לשתוק, דינה של נערה אינו מניח אותי מלשתוק (ראה שם מט, ו). ומשפטם נחרץ אחרי התראה של כ"ה שנה - אמר רבי ירמיה בן אלעזר, עיקר שלוותה של סדום לא היתה אלא חמשים ושתים שנה, ומהם עשרים וחמש שנה היה הקדוש ברוך הוא מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו. הדא הוא דכתיב (איוב ט, ה) הַמַּעֲתִיק הָרִים וְלֹא יִדְעוּ, וּבִסּוּף אֲשֶׁר הִפְכֶם בְּאָפוֹ (שם).

כשגילה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו את העונש הצפוי לסדום, לפי מושגנו היה לו לשמוח במשפט ה' על הרשעים המהרסים ומחריבים את העולם, הסותרים את בנייני החסד שהוא בונה ומפיצים חוקי אכזריות. בְּאֶבֶד רְשָׁעִים רִנָּה (משלי יא, י) - חורבנם ריוח והצלה לעולם, מיתת רשעים טובה להם ולעולם. אבל אברהם אבינו לא נעכרו רחמיו, רשעתם ואכזריותם לא חסמה בפני זרם האהבה והרחמים, ואברהם אבינו בעל החסד - חָסֵד לְאַבְרָהָם (מיכה ז, כ) - נעשה סניגור לאותם שדנים דין מות את מי שגומל חסד, גם עליהם ריחם והשתדל למצא בהם זכות - כְּרַחֵם אָב עַל בְּנָיִם (תהלים קג, יג) - מאיזה אב? תני רבי חייא כרחמן שבאבות,

זה אברהם אבינו. אתה מוצא שכשהתפלל על סדום ועמורה, אמר לפניו נשבעת שאין אתה מביא מבול לעולם וכו' (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתנט).

ולא הסתפק בתפלה אחת, אלא הרבה לבקש ולהתחנן עבורם, השתמש בחסד העליון שניתנה לו הרשות לדבר עם ה' גם לטובת סדום. וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר וכו', רבי אליעזר פשט לה: אם למלחמה אני בא, אם לפיוס אני בא, אם לתפלה אני בא (בראשית רבה מט, ח). לכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות ולפיוס ולתפלה (רש"י יח, כג). הכניס את עצמו לסכנה לדבר קשות כמו איוב מרוב יסוריו (ראה בראשית רבה מט, ט), כדי להציל את הרשעים בוזי דבריו ומחשיכים אורו בעולם.

ולולא נגש אברהם לבקש ולהתחנן עבורם ולדבר קשות, היה זה פגם במידת חסדו והיה נתבע על חורבנה של סדום, כמו שמצינו אצל נח שתובעים אותו על שלא התפלל על דור המבול, אף על פי שרשעים היו, ועל כל העבירות שבתורה עברו - וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה (ו, יב) - בכל זאת היה לו להתפלל ולבקש רחמים עליהם.

אמר רב הונא בשם רבי יוסי, ק"כ שנה היה מתרה הקדוש ברוך הוא בדור המבול שמא יעשו תשובה, כיון שלא עשו תשובה אמר לו עֲשֵׂה לָךְ תַּבַּת עֲצֵי גֹפֶר. עמד נח ועשה תשובה ונטע ארזים, והיו אומרים לו: ארזים אלו למה? אמר להן: הקדוש ברוך הוא מבקש להביא מבול לעולם, ואמר לי לעשות תיבה כדי שאמלט בה אני וביתי, והיו משחקין ממנו ומלעיגיין בדבריו. והיה משקה אותן ארזין והן גדילין, והיו אומרים לו: מה אתה עושה? ומשיב להן כענין הזה, והיו מלעיגיין עליו. לסוף ימים קצצן והיה מנסרן והיו אומרים לו: מה אתה עושה? ואומר להן כך, והיה מתרה בהן. כיון שלא עשו תשובה מיד הביא עליהם מבול שנאמר וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם (תנחומא נח ה).

ק"כ שנה התרה בהם והוכיחם על מעשיהם הרעים, ובכל זאת לא יצא ידי חובתו. כשנגזרה הגזירה ולא עשו תשובה, צריך היה להתפלל וללמד סנגוריא עליהם, ומכיון שלא התפלל, לא עשה עמהם חסד זה, מתייחס המבול אליו. נח שבזכותו ובמסירת נפשו ניצול העולם מכליון גמור, שדאג בעד קיום כל מין ומין מחי וצומח, ועל ידו נבנה העלם מחדש - הוא נתבע על חרבן העולם, המבול נקרא מי נח ככתוב (ישעיה נד, ט) כִּי מִי נָח זֹאת לִי (ראה זוהר נח דף סז ע"ב). תולין בו הקלקלה, העונש המגיע להם עבור מעשיהם הרעים נקרא על שמו, כאלו הוא גרם לזה, מפני שלא התפלל. ואף על פי שאם היה מתפלל לא היתה תפלתו נשמעת, כי הלא לא היו שם עשרה צדיקים, בכל זאת כיון שלא ידע היה לו להתפלל ולבקש רחמים.

עד כדי כך מגיע גודל חיוב החסד אפילו עם הרעים שברעים, מתנגדיו ושונאיו בוזיו ומלעיגיו, אשר ברשעתם הורסים ומקלקלים את אשר במסירת נפשו בנה ותקן, וגם אסור להתחבר עמהם אף לדור בשכנותם, שהרי אברהם אבינו נתרחק מפלשתים, וּבְמִוֶשֶׁב לְצִים לֹא יָשֵׁב (ראה עבודה זרה יט), שלא חטאו בליצנות אלא לאחר מאות שנים בימי שמשון, - ועל אחת כמה וכמה נתרחק מסדומים (ראה שם), אשר רשעתם עד לשמים הגיעה. ובכל זאת עשה עמהם חסד, והתפלל עליהם, מפני שמחויב הוא לסבול גם אותם, כמו שהשי"ת ברוב טובו סובל את החוטא, ואיננו מסיר חסדו ממנו אף בעת חטאו, כן גם האדם. מה הוא אף אתה.

(אור הצפון חלק א - שיחה ט - חסד ביחס לרעים, עמ' רנז)